

Maturitná otázka č. 9

HUMANIZMUS A RENESANCIA, ZÁMORSKÉ OBJAVY

Obsah maturitnej otázky: Podstata nového svetonázoru, rozvoj kultúry a vedy. Cesta do Indie, objavenie Ameriky, oboplávanie zemegeule, dobytie ríše Aztékov a Inkov, významné osobnosti, kultúrny prínos (stavby, umenie...).

Nový svetonázor

- stredovek – učenie o trojakom ľuďe – ľudia rozdelení do **3 stavov** (kňazi, šľachta, poddaní)
- stredoveká cirkev učila, že poriadok na svete je daný od Boha a teda je nemenný (človek sa mal uspokojiť so svojím pozemským osudom a pokorne čakať na blažený život v posmrtnom raji) – toto učenie najviac vyhovovalo šľachte, lebo takto nemohol nikto ohrozovať jej bohatstvo a výnimočné postavenie v spoločnosti. Hospodársky prosperujúce meštianstvo sa nemohlo zmieriť so svojím postavením v rámci feudálnej spoločnosti, ktoré vnímali ako politickú diskrimináciu svojho stavu. V boji s vládncim feudálnym systémom a šľachtou si postupne utváralo nový svetonázor. Ten sa, v rámci nerovnomerného hospodárskeho a spoločenského vývoja **strednej Európy**, prejavil najskôr a najvýraznejšie **v prostredí severotalianskych miest**.

Rozvoj talianskych miest

Talianske mestá boli na prvom mieste v Európe v rozvoji remesiel, obchodu i bankovníctva / vo Florencii sa objavila manufaktúra už **v 14. stor.**, po prvý krát v dejinách/. Na rozdiel od ostatnej Európy si talianske meštianstvo vybudovalo v podmienkach severotalianskych miest také postavenie, aby mohlo nadobudnúť politickú moc využívať vo svoj prospech. Tej sa musela ekonomicky slabšia šľachta podriaďovať. Tak sa v Taliansku utvorili podmienky pre adaptáciu myšlienok humanizmu a renesancie.

Humanizmus

- **humanus = ľudský**
- nový svetonázor
- východisko, filozofia renesancie
- základom tohto nového spoločenského a literárneho hnutia, boli viera v ľudské sily, v jeho schopnosť poznať a ovládnuť svet, a tiež snaha o obnovenie antickej vzdelanosti
- upriamil pozornosť vedy, umenia a celej kult. na človeka, prírodu a pozemský svet
- cieľom hnutia bolo obrodienie človeka v duchu antických ideálov a znovuzrodenie
- odmietali feudálne myslenie
- zdôrazňovali nové hodnoty, právo človeka na radostné prežívanie života, úctu rozumu (pravda poznaná rozumom)
- hlavný dôraz kládli na vzdelanie a výchovu, **hl. zdroj poznania= zakl. prvých svetských škôl** („ Boh nám dal rozum na to, aby sme ho používali “)
- antika bola už dávno a humanizmus má priniesť niečo nové = začína obdobie vedeckého bádania
- vystupoval proti myšlienkam scholastiky / filoz. smer, spájajúci kresťanstvo s aristotelovskými myšlienkami a proti cirkevným názorom, ktoré popierali skutočnosť a skúsenosť/.
- zatiaľ, čo humanizmus upriamil pozornosť vedy, umenia i celej kultúry na človeka **/studia humana /**, jediným predmetom záujmu teológie bol Boh **/studia divina /**
- „Človek nemá veriť, ale má rozmýšľať“ – neexistuje vopred daná pravda, existuje pravda daná rozumom a táto je poznateľná.

Priekopníkmi humanizmu sa už **v 14. stor.** stali básnici **Dante Alighieri** / Božská komédia /
Francesco Petrarca / Listy Laure /
prozaik **Giovanni Boccaccio** / Dekameron /

Ďalším dôležitým krokom bol rozvoj vedy, kde sa výrazne zmenil pohľad na svet. **Giordano Bruno** bol pre proklamovanie svojich heliocentrických myšlienok dokonca verejne upálený. Na jeho myšlienky nadviazal poľský astronóm, matematik a lekár **Mikuláš Koperník**. V období humanizmu sa znova začal klásť dôraz na jednotlivé národné jazyky. K ich šíreniu výrazne dopomohol i vynález kníhtlače **v roku 1450 - Johann Guttenberg**.

Renesancia

- renesancia = zovuzrodenie
- návrat k antike, hl. heslo: kalokagathia
- heslo: „Carpe diem“ (Užívaj dňa)
- pomenovanie obnoveného záujmu o umenie a vzdelanosť antického Grécka a Ríma
- vyvolala zmeny, ktoré poznačili koniec stredoveku a začiatok novoveku
- vychádzala z humanistického svetonázoru a prejavovala sa novým životným štýlom
- renesancia dosiahla vrchol v 15. a 16. stor.

Architektúra

Prevládala názor, že umenie má svoje vlastné zákony, tie sú však v úzkom vzťahu so zákonmi vesmíru. Základom architektúry bolo racionálne využitie priestoru. Slávne experimenty **Fillipa Brunelleschiho** s perspektívou sa stali rozhodujúce pre budúcnosť umenia. Pokroky vo vedomostiach sa využívali pri výstavbe prvej monumentálnej stavby renesancie: kupoly **Katedrály Panny Márie Kvetinovej vo Florencii**. Táto kupola bola vytvorená z dvoch polgulovitých kupol položených na seba a vyzdvihnutá na osemboký tambur. Ďalej využíval aj pravidlá vojenskej architektúry a vodného staviteľstva v občianskej architektúre.

Michelozzo navrhol prvý projekt centrálneho pôdorysu pre kostol.

Leon Battista Alberti napísal prvé moderné spisy, ktoré umožnili rozšírenie renesančného umenia a stali sa odkazom pre budúce generácie. Zdokonalil **centrálny pôdorys**, v ktorom sa všetky časti budovy orientovali k jednému bodu.

Sochárstvo

Hlavným cieľom sochárstva bolo hľadanie **naturalizmu**, zrodeného zo záujmu človeka, vystihnutie tela a výrazu osobnosti. Jasnosť celku sa vyjadrovala v schémach jednoduchej geometrickej kompozície. Návrat antiky sa prejavil v znovuobjavení jazdeckých sôch, ich záľuba v technických objavoch sa uplatnila vo veľmi plochej plastike.

Donatello – jeho obrovské diela – **Sväť Juraj, Dávid**. Vytvoril prvú bronzovú jazdeckú sochu od rímskych čias – **Gattamelata**.

Andrea del Verrocchio – v dielach ústredné miesto zaujali dynamizmus a psychologická pravda. Jazdecká socha, ktorú vytvoril v Benátkach, prekypuje expresívnou silou a dynamizmom.

Maliarstvo

Najväčší rozmach dosiahol vďaka využitiu stojana, plátna a rozpúšťadiel oleja.

Piero della Francesca – jeho maľby vyžarovali pôsobivý pokoj a vážnosť. Postavy akoby sa pomaly a vznešene vynárali na pozadiach krajínok zahalených priezračným ovzduším.

Sandro Botticelli – jeho diela boli pozoruhodné dynamickými líniami postáv. Bol autorom prvého ženského aktu – **Zrodenie Venuše**.

raná renesancia / quattrocento /

-14. stor., Florencia. V rannom období má renesančná kultúra vyslovene protifeudálne zameranie, bola ideologickou zbraňou meštianstva proti šľachte ako aj odrazom spoločenských a politických zmien mestských štátov /republika > monarchia/

Maliari - **Giotto di Bondone**
Architekt - **Fellippe Bruneschi** /perspektíva/
Sochár - **Donatello**

Vrcholná renesancia / cinquecento /

-15. stor., celý Apeninský poloostrov. Maliari - **Sandro Boticelli** /Zrodenie Venuše/
- **Raffael Santi** /Aténska škola/
- **Tizian** /Venušina slávnosť/
- **Leonardo da Vinci** /Mona Lisa, Svätá Anna/
- **Albrecht Duhrer** /Holand'an/
Sochári - **Leonardo da Vinci** /Pieta/
- **Michelangelo Buonarotti** /Dávid/

Neskorá =zaalpská renesancia / seicento /

16. stor., **ostatná Európa.**

Renesančných umelcov podporoval mecenáš „Il Magnifico“ – **Lorenzo Medici**. Kultúru tohto obdobia výrazne ovplyvnil aj renesančný mysliteľ **Niccolo Machiavelli** svojím dielom **Vladár**, v ktorom predstavovali intrigy a manipuláciu ako prostriedky na udržanie si moci.

renesančný sloh – ako prvý slúži človeku na svetské stavby (**sirotince, meštiacke domy, zámky**)

znaky stavieb :

1. priestrannosť

2. svetlosť (do stavby sa dostáva svetlo – veľké štvorcové okná, členené s priezračným sklom, trojuholníková nadstavba)

3. súmernosť

4. gotický oblúk nahradený iným oblúkom

5. obdĺžnikové okná

6. namiesto veže sa objavuje kopula

7. **átrium** (vnútorný dvor, fontány a parky)

8. **arkády**

9. používanie perspektívy

najvýznamnejší predstavitelia maliarstva a sochárstva

Sandro Botticelli – Zrodenie Venuše

Michelangelo Buonaroti – socha Dávida, Mojžiša, Pietta, Deň a Noc, fresky v Sixtínskej kaplnke

Leonardo da Vinci – obrazy: Mona Líza, Posledná večera, Dáma s hranostajom, Svätá rodina

Rafaello Santi – Aténska škola

Tizian – Venušina slávnosť

renesančné pamiatky u nás

Fontána Maximiliána I. (Rolandova)

zámky : **Levoča, Kremnica, Trenčín, Orava**

radnica v **Bardejove a Levoči**

svetová renesančná pamiatka : **Louverre** (Leonardo da Vinci ju daroval Francúzsku z vďaky za pohodlie, kt. mu poskytol franc. kráľ)

Zámorské objavy – európska expanzia

príčiny zámorských objavov : nedostatok drahých kovov (rozvoj hospodárstva a obchodu), obchodné cesty spájajúce **Európu s Orientom** ovládli osmanskí Turci **v 15. stor.** (obchod sa stal nákladnejší a zároveň riskantnejší). Aktuálnou sa teda stala otázka hľadania nových obch. spojení **s Indiou a Čínou**.

predpoklady zámorských objavov : ku kultúrnym predpokladom patrila v období humanizmu a renesancie viera v schopnosti a možnosti človeka spojená s názormi starovekých učencov a aj s novými poznatkami v oblasti prírodných vied, k technickým predpokladom treba zaradiť nové silnejšie lode s dobrými plavebnými vlastnosťami **karavely**, mapy, astronomické tabuľky, kompas.

Morská cesta do Indie

K priekopníckemu úspechu, odhaleniu morskej cesty do Indie, dopomohla Portugalcom pohroma **Bartolomej Díaz** sa **v januári 1488** ocitol na západoafrickom pobreží vo veľkej búrke, ktorá ho zahnila na širé more. Keď o niekoľko dní dosiahol pevninu nenachádzal sa už na západoafrickom pobreží, ale v oblasti rieky **Great Fish pri Mossel Bay**. Oboplával najjužnejší bod Afriky. **Diaz** pomenoval tento bod najprv Mys búrok, ale kráľ **Ján II** mu dal neskôr dodnes používané meno **Mys dobrej nádeje**. O desať rokov neskôr, **r. 1497**, opustil so štyrmi loďami Portugalsko **Vasco da Gama**. Na trasu svojho predchodcu sa riadil celkom novým námorným kurzom – pri **Kapverdských ostrovoch** opustil pobrežie, plavil sa po otvorenom mori na juh a dostal sa širokým oblúkom k Mysu dobrej nádeje. Tak sa vyhol nebezpečným búrkam a prúdom pri západoafrickom pobreží. Potom plával **Vasco da Gama** smerom na sever pozdĺž východoafrického pobrežia a dosiahol dnešné veľké prístavné mesto **Mocambique**. Tu sa začínala oblasť arabského obchodu. Portugalcov však Arabi neprívali s nadšením, pretože nedôverovali cudzincom zo západnej Európy. Severnejšie, **v Mombase**, sa táto nedôvera premenila na nepriateľstvo: domorodci sa pokúsili zajať da Gamovu vlajkovú loď. Až sultán **v Malindi** prijal Portugalcov priateľsky. Odtiaľ sa vybral Vasco da Gama na dobrodružnú cestu krížom cez Indický oceán v sprievode skúseného arabského lodivoda. Portugalci pristáli **20. mája 1498 v Kalkate** na západnom pobreží južnej Indie.

Aj v tomto prístave vyvolali Európania nedôveru. Nepriateľsky naladení voči nim boli najmä domáci arabskí kupci. Hospodársky úspech cesty bol napokon mizivý. Da Gama nadviazal obchody len s veľkými ťažkosťami a **v septembri 1499** priplával naspäť **do Lisabonu**. Táto jedinečná cesta však otvorila úplne novú éru svetového obchodu.

Výsledky zámorských objavov : objavenie Ameriky, potvrdilo sa, že zem je guľatá, centrá obchodu sa presunuli na pobrežia Atlantiku, objavenie nových poľnohospodárskych plodín.

Dôsledky zámorských objavov : presun ťažiska európskeho obchodu **zo Stredomoria do atlantickej oblasti**, hospodársky vzostup niektorých krajín (**Anglicko, Nizozemsko**), úpadok hospodársky slabších krajín v dôsledku prílevu amerického striebra – poklesla hodnota peňazí a narástli ceny výrobkov a potravín (cenová revolúcia), problémy nastali v Portugalsku, ale najmä v Španielsku, ktoré ako hospodársky slabo rozvinutá krajina, realizovalo nákladnú a veľkolepú zahraničnú politiku na hrane únosnosti, rozšírenie kultúrnych obzorov Európy.

Objavenie Ameriky

Za predpokladu, že Zem je guľatá, dalo sa do Indie dostať z Európy jednoduchou plavbou na západ a nebolo treba plaviť sa okolo Afriky. **Krištofovi Kolumbovi z Janova** trvalo takmer desať rokov, kým presvedčil o tomto geniálnom pláne španielsky a portugalský dvor. **Portugalský kráľ Ján II.** ho odmietol, španielski panovníci **Izabela I. a Ferdinand II.** realizáciu Kolumbovho plánu z roka na rok odďaľovali. **R. 1491** kráľovná Izabela prijala Kolumba ešte raz a po dlhých rokovaniach dostal konečne poverenie odplávať na západ. Kolumbus **opustil 3. augusta 1492** s tromi loďami – karavelami **Nina a Pinta** a vlajkovou loďou **Santa Maria** – španielsky prístav **Palos na Río Tinto**. Pri stanovovaní plavebnej trasy sa opieral najmä o mapu svojho krajana **Paola Toscanelliho**. Vzdialenosť medzi Európou a Áziou bola na nej naznačená ako nie veľmi dlhá. Čína bola podľa Toscanelliho výpočtov vzdialená iba 5000 námorných míľ. Sám Kolumbus predpokladal iba vzdialenosť 3500 míľ. Keď sa konečne **12. októbra 1492** na obzore vynorila zem, bolo už mužstvo na ceste viac než 70 dní. Novoobjavenou zemou bol malý bahamský ostrov, ktorý Kolumbus nazval **San Salvador**. Kapitán bol pevne presvedčený, že narazili na ostrov pri japonskom pobreží. Keď lode o 15 dní neskôr priplávali na **Kubu**, Kolumbus si myslel, že **prišli do Japonska**. Malá flotila tri mesiace skúmala karibskú oblasť, márne dúfajúc, že narazila na bohaté krajiny **Indiu a Čínu**. Po tejto prvej ceste nasledovali tri ďalšie, pri ktorých sa Kolumbus dostal až na americkú pevninu. Cestovateľ bol až do svojej smrti **r. 1506** presvedčený, že dosiahol ázijský kontinent. Pri svojej poslednej, štvrtej výprave pristál pri **ústí ričky Río de Veraqua** v strednej Amerike. Opäť sa nazdával, že je v Ázii, tentoraz **v provincii Mangi** na juh od Číny. Španielska vláda porušila už tá Kolumbovho života výsadu, ktorú mu udelila, že mu prináleží výhradné právo organizovať zámorské výpravy na preskúmanie západných krajín. Počet expedícií vysielaných na západné ostrovy sa totiž musel zvyšovať, ak Španieli chceli dosiahnuť ciele, ktoré si v tomto smere vytýčili, teda získať zdroje drahých kovov a prístup k ázijským koreninám.

Amerika - nový kontinent

Keď **sa Kolumbus r. 1493** vrátil zo svojej prvej cesty, vypukol o novoobjavené územia spor medzi Španielskom a Portugalskom, uzavretý **Tordesillaskou zmluvou r.1494**. Španielsko podľa ne disponovalo všetkými novoobjavenými krajinami ležiacimi na západ, kým Portugalsko dostalo také ostré právo na oblasti východne od tejto demarkačnej čiary. Týmto rozdelením sveta Brazília ako jediná krajina amerického dvojkontinentu pripadla neskôr Portugalsku. Brazíliu skúmal **na začiatku 16. stor.** Florentínčan **Amerigo Vespucci**. **R. 1504** ako prvý tvrdil, že novoobjavené krajiny na západe sú samostatným kontinentom, a nie časťou Ázie. Vespucciho tézu potvrdila prvá **plavba okolo Zeme**, ktorú **r. 1519 – 1522** uskutočnil **Fernao de Magalhaes**. Na základe španielskeho poverenia objavil Magalhaes juhozápadný priechod a preplával morskú úžinu medzi juhoamerickou pevninou a ostrovom **Ohňová zem**. Úžinu neskôr pomenovali jeho menom. Morská cesta z Atlantiku do Pacifiku sa našla. Sám Magalhaes už nezažil koniec plavby okolo sveta. **R. 1521** zomrel na Filipínach v boji proti domorodcom. **Kapitán Sebastian del Cano** cestu dokončil a vrátil sa do Sevilly len na jednej z pôvodných piatich lodí. Španiel **Hernán Cortés** potreboval dva roky na to, aby dobyl ríšu Aztékov, rozprávkovú zlatú krajinu Mexiko. **V novembri 1519** dosiahol Cortés hlavné mesto Aztéckej ríše – **Tenochtitlán**. Panovník **Montezuma II.** Xocoyotzin prijal cudzincov priateľsky v domnienke, že sa do krajiny vracajú prorokovaní bieli bohovia. Španieli bezohľadne využívali túto vieru a pohostinnosť domorodcov. Keď však zistili, že ich rezidenciu nedostanú pod španielsku nadvládu pokojnou cestou, zajali Montezumu ako

rukojemníka a pokúsili sa prinútiť Aztékov, aby mesto vydali. V bojoch, ktoré nasledovali, bol Montezuma usmrtený, Cortés však musel ujsť. Hlavné mesto Aztéckej ríše sa mu podarilo dobyť až r. 1521, keď disponoval silnejším vojskom. R. 1532 sa stal osudný pre druhú veľkú americkú civilizáciu. Francisco Pizarro zničil v dnešnom Peru ríšu Inkov a zabezpečil Španielsku ďalší prísun drahých kovov, najmä zlata, z inských miest.

Ríša Aztékov

- založením trojspolku z miest **Texaco, Tlacopán a Tenochtitlán** bol položený základný kameň Aztéckej ríše
- pôvodne nomádsky kmeň s vysokorozvinutou kultúrou a technique stredoamerických národov, boli tradície, od kalendárneho systému až po pyramídy a sochárske umenie.
- v roku 1370 založené hlavné mesto **Tenochtitlán**, ktorý sa podobal Benátkam
- 100 000 – 300 000 obyvateľov
- na početných odvodňovacích kanáloch sa používal ako hlavný dopravný prostriedok čln
- panovník **Montezuma II.**
- ríša dobytá pomerne malým španielskym vojskom pod vedením **Hernáne Cortésa**

Ríša Inkov

- oblasť **dnešného Peru, Bolívie, južného Ekvádoru aj severozápadnej Argentíny**
- svoj štát vybudovali centralisticky
- hlavné mesto **Cuzco**
- na vrchole sociálnej pyramídy stál božský kráľ uctievaný ako syn Slnka
- hornú vládnucu vrstvu tvorili príbuzní panovníkov, príslušníci nekráľovského rodu z údolia Cuzco a panovníci podrobených národov.
- obchod bol štátnym monopolom
- zavodňovacie stavby a terasovité polia zvyšovali produktivitu poľnohospodárstva
- všetko obyvateľstvo povinné platiť dane bolo zadelené do vekových a výkonnostných tried, aby bol uľahčený výber na verejné práce (vojenská služba)
- obyvateľstvo začlenené do skupín podľa **desatinného systému**
- pomocou uzlíkov na šnúrach (**quipu**), mohlo úradníctvo registrovať množstvo údajov
- jazyk – kečuánčina
- ťažné zviera – lama
- výborné vybudovaná sieť ciest a dobre fungujúce spravodajstvo
- ríša dobytá asi 150 Španielmi **vedenými Franciscom Pizzarom**
- zabitím Cuzca španieli zničili štát Inkov s konečnou platnosťou

Osobnosti

Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Giordano Bruno, Mikuláš Koperník, Johann Guttenberg, Fillippe Brunelleschi, Michelozzo, Leon Battista Alberti, Donatello, Andrea del Verrocchio, Piero della Francesca, Sandro Botticelli, Giotto di Bondone, Raffael Santi, Tizian, Leonardo da Vinci, Albrecht Duhrer, Michelangelo Buonarotti, Lorenzo Medici, Niccolo Machiavelli, Bartolomej Diaz, Ján II., Vasco da Gama, Krištof Kolumbus, Izabela I., Ferdinand II., Paolo Toscanelli, Amerigo Vespucci, Fernando de Magalhaes, kapt. Sebastian del Cano, Hernán Cortés, Montezuma II., Francisco Pizarro

Geografické pojmy

Apeninský poloostrov, Great Fish pri Mossel Bay, Mys dobrej nádeje, Kapverdské ostrovy, Mocambique, Mombas, Malind, Kalkata, Lisabon, Palos na Rio Tinto, San Salvador, Kuba, ústie rieky Rio de Varaqua, provincia Mangi, Ohňová zem, Sevilla, Aztécka ríša, Tenochtitlán, Peru, ríša Inkov, Texaco, Tlacopán, Bolívia, južný Ekvádor, severozápadná Argentína, Cuzco

Dátumy

- 14.stor. – objavenie manufaktúry vo Florencii
- 1450 – vznik kníhtlače (Johann Gutteberg)
- 14. stor. – rozkvet ranej renesancie vo Florencii
- 15. stor. – rozkvet vrcholnej renesancie na celom Apeninskom poloostrove
- 16. stor. – rozkvet neskorkej renesancie v ostatnej Európe
- 15. stor. – obchodné cesty spájajúce Európu s Orientom ovládli osmanskí Turci
- január 1488 – Bartolomej Diaz sa ocitol na západoafrickom pobreží pod vplyvom veľkej búrky
- 1497 – Vasco da Gama opustil portugalsko so 4 loďami
- 20. mája 1498 – Portugalci pristáli v Kalkate na západnom pobreží južnej Indie

- september 1499 – Vasco da gama priplával naspäť do Lisabonu
- 1491 – španielska kráľovná Izabela I. dala Kolombovi poverenie odplávať na západ
- 3. august 1492 – Kolumbus vyplával spolu s tromi loďami zo španielskeho prístavu Palos
- 12. október 1492 – Kolumbovej posádke sa po 70 dňoch vynorila na obzore zem – San Salvador
- 1506 – Smrť Krištofa Kolumba
- 1493 – návrat Kolumba zo svojej prvej cesty
- 1494 – Uzavretá Tordesillaská zmluva medzi Španielskom a Portugalskom o novoobjavené územia
- 1504 – Americo Vespucci ako prvý tvrdil, že novoobjavené krajiny na západe sú samostatným kontinentom a nie súčasťou Ázie
- 1519 – 1522 – Prvá plavba okolo Zeme uskutočnená pod vedením Fernanda de Magalhaesa
- 1521 – smrť Fernanda de Magalhaesa na Filipínach
- 1519 – Hernán Cortés dosiahol hlavné mesto Aztéckej ríše – Tenochtitlán
- 1521 – Cortés dobyl hlavné mesto Aztéckej ríše – Tenochtitlán
- 1532 – Francisco Pizarro zničil v dnešnom Peru ríšu Inkov
- 1370 – založené mesto Tenochtitlán

Udalosti

Tordesillaská zmluva